



De PC: 'It giet aon'

Kaatsen op it Sjúkelân ien Frjentsjer

Als Fries om utens (een Fries die niet meer in Friesland woonachtig is, red.) is een reportage maken over het fieldmanagement kaatsvelden een diepgekoesterde wens. Hollandse dijkwerkers introduceerden in de 16e eeuw het kaatsspel in Friesland. Echter, kaatsen is geen spel meer, maar een topsport in de Friese klaai(klei)-gebieden. De sport heeft vaag iets weg van tennis zonder racket en wordt gespeeld door twee parturen (teams) van elk drie spelers. Jan Oostra van de gemeente Franekeradeel en zijn collegae hebben de eer het veld te onderhouden en te prepareren waar de PC, dé grote jaarlijkse wedstrijd, wordt gespeeld.

Auteur: Broer de Boer

De kaatssport wordt ook in Noord Holland bedreven en zelfs Amsterdam heeft een kaatsvereniging. Maar Noord Friesland spant de kroon wat deze sport betreft, met circa 120 kaatsverenigingen. De gemeente Franekeradeel (22 duizend inwoners) bijvoorbeeld telt alleen al dertien kaatsvelden. De gemeente onderhoudt ze - op een na - allemaal, waarbij het groot onderhoud zoals verticuteren, diepbeluchting en bezanding wordt uitbesteed. De ondergrond van een kaatsveld bestaat meestal uit zeeklei. In de gemeente Franekeradeel hebben drie kaatsvelden een toplaag waar zand vermengd is met de lokale klei. Kaatsen is een echte volkssport, een sociaal gebeuren. De

velden vindt je meestal in of dichtbij de dorpskern, zoals in het kerkdorp Hitzum, dat Fieldmanager bezoekt met Jan Oostra. Hij is opzichter van de afdeling beheer en uitvoering van de gemeente Franekeradeel.

Werkplanning

Het gras op kaatsbanen wordt op een lengte van 2,5 tot 3 centimeter gehouden. De gemeentelijke groenafdeling zet daarvoor een zevendelige Ransomes kooimaaiër in die opgebouwd is aan een Lindner-tractor van ruim zestig pk, die zeer wendbaar is. Hier is zeer bewust voor gekozen. Met de combinatie worden namelijk ook de

gemeentelijke voetbalvelden gemaaid. Aangezien het meest noordelijke kaatsveld circa 45 minuten rijden is van het zuidelijkste voetbalveld was een snelle tractor wenselijk. De groenafdeling heeft bovendien uitgeprobeerd of een vijfdelige of zevendelige maaier het efficiëntst werkte in deze omstandigheden. Dat viel uit in het voordeel van de maaier met zeven kooien. De kaatsvelden in de

“Dankzij een goede capillaire werking is beregening zelden nodig”



“Kaatsen is een echte zomersport”

gemeente worden daarmee wekelijks tweemaal gemaaid. Daarbij gaat de machinist slim om met het rijden van de maairoutes van de kaats- en voetbalvelden, hierdoor hoeft hij weinig van maaihoogte te wisselen.

Flexibel

Jan Oostr: “Het onderhoudseizoen van de grasmat begint er eigenlijk mee dat we de wedstrijdsschema’s opvragen. Dat gaat om een lijst van ettelijke tientallen wedstrijden. Op basis daarvan stelt de machinist wekelijks zijn maairoutes vast. De medewerkers op de sportvelden zijn zelf ook fervente kaatsliefhebbers en staan in nauw contact met de besturen van de kaatsverenigingen. Er vindt veel - gestructureerd - informeel overleg tussen hen en de besturen plaats om de dorpsbanen voor de wedstrijden en de trainingen in een topconditie te hebben. Onze medewerkers zullen bijvoorbeeld ingaan op verzoek om een kaatsveld op een afgesproken tijdstip te maaien. Ze weten hoe belangrijk dat kan zijn voor een wedstrijd. De medewerkers van de sportvelden plannen niet alleen zelfstandig hun werkzaamheden in, maar



Kaatsveld met greppels in het dorpje Hitzum.

komen dus ook heel vaak tegemoet aan de wensen van de plaatselijke kaatsverenigingen. Voor het groot onderhoud van de velden hebben we tweemaal per jaar een technisch overleg met hen: ze kennen de veldjes, de wensen van de vereniging en weten exact welk onderhoud noodzakelijk is om de spelers in het komende seizoen een goed ‘perk’ te leveren.”

Beweidning

De velden worden buiten het kaatsseizoen ook voor andere dorpsfevenementen gebruikt en dat betekent dat de groenafdeling soms moet bijzaaien of zoden leggen. Doorgaans worden kaatsvelden ingezaaid of doorgezaaid met een SV7-mengsel. “Het gras op de elf kaatsvelden in de tien plaatsen moet er groen en zacht bij liggen en als haren op de hond staan”, stelt de Fries nuchter vast. “Kaatsen is een echte zomersport. Er zijn sporters die aansluitend aan het voetbalseizoen doorgaan met de kaatssport. Na het kaatsseizoen weidt men vaak schapen op de dorpsvelden. Met hun hoefjes trappelen ze de kleigrond weer netjes vlak. Zo’n kleigrond kun je vanwege het risico op verdichting beter niet rollen. Deze werkwijze bespaart ons arbeid en zes- tot zevenmaal maaien. Op de banen in de stad Franeker komen overigens geen schapen te lopen. Ik moet er niet aan denken dat ze zouden uitbreken. Bezanden van de traditionele dorpsbanen gebeurt zo weinig mogelijk. Elk jaar worden er een of twee velden uitgekozen om te bezanden. We doen dat vooral om de oppervlakte wat stroever te maken. De bemesting van de velden is vrij simpel: tweemaal per jaar krijgt de vruchtbare klei een bemesting met langwerkende meststoffen, Sportsmaster

van Scotts. En mocht het gras geel worden, dan willen we nog wel eens iets extra’s strooien, maar meestal is dit onnodig.”

Capillaire werking

Het kaatsveld in Tzum krijgt geen traditionele kleibodem meer. Jan Oostr: “De baan hier wordt verplaatst en krijgt een plek naast het voetbalveld en de in aanleg zijnde tennisbaan, daarna wordt het onderhoud geprivatiseerd. Ik hecht toch wel erg aan klei, ook omdat we hiermee meer ervaring hebben dan met zandbodems. Klei heeft dankzij de sterke capillaire werking de eigenschap dat het vocht blijft leveren aan het gras. Dat heeft natuurlijk consequenties voor de groei van straatgras. Want dat gedijt ook goed onder deze omstandigheden. De kaatsvelden hoeven we overigens maar zelden te beregenen. Maar een kleibodem

“Na het kaatsseizoen weidt men vaak schapen op de dorpsvelden”



Kaatser in actie



Jan Oostra toont de plek waar de kweapealen (kwaadpalen, hoekpalen) komen te staan.

kent ook nadelen. De laatste jaren hebben we in de periode juli/augustus veel regenwater gehad. En dat is dan uiterst vervelend om dat er juist in die periode veel gekaatst wordt. Hoosbuien zijn lastig te verwerken. Kaatsvelden liggen dus daarom redelijk bol, dat speelt in combinatie met greppels ook een belangrijke rol bij de afvoer van regenwater. Drainage in de kleigronden op zo'n kaatsveld is geen vanzelfsprekendheid: vaak



Opzichter Jan Oostra

ontbreken ze of zijn ze verouderd. Bij renovaties brengen we echter drainage aan."

Het Sjúkelân

De stad Franeker heeft twee kaatsvelden: de Bleek en het Sjúkelân. Ook hier zie je dat de velden in de stadsbebouwing zijn opgenomen. De bodem van de belangrijkste locatie, het Sjúkelân, geldt voor Friesland als 'Hilige Groun'. Deze heilige grond heeft echter geen traditionele bodemsamenstelling. Sinds de renovatie in 2003 heeft het veld een bodemopbouw die, net als in Tzum, veel lijkt op die van een wedstrijdvoetbalveld. De top laag bestaat uit circa 10 centimeter zand, met daaronder een mengsel van zand en de lokale klei op een kleidek. Het veld is bovendien van drainage voorzien. Dat was nodig omdat de baan in een laagte ligt. Hier verzamelde zich bij hoosbuien dus stadswater en water van het bolwerk, dat in eerdere jaren de stad tegen invallen beschermde. Ook het Sjúkelân is gewoon ingezaaid met een SV7 -mengsel en wordt qua groot onderhoud geverticuteerd, gevertidraind met holle pennen en bezand en doorgezaaid. Hoofdhuurder van het Sjúkelân is de plaatselijke kaatsvereniging Jan Bogtstra. Eénmaal per jaar huurt de Koninklijke PC het veld. Dan wordt de PC gespeeld, de wedstrijd der wedstrijden. De gemeente Franekeradeel is nauw bij dit sportevenement betrokken. Er komen ruim 15 duizend bezoekers op af!

Maaien met publiek

De PC - vernoemd naar de Koninklijke Permanente Commissie der Franeker Balverkaatsdag- wordt altijd gespeeld op de vijfde woensdag na 30 juni. Dit jaar gebeurt dat hier op 29 juli, de 155e keer!

"De ondergrond van een kaatsveld bestaat meestal uit zeeklei"

Na de freulepartij in Wommels, de Bondspartij en de wedstrijden van Jong Nederland is deze wedstrijd op het Sjúkelân dé belangrijke wedstrijd. Het winnen van de PC verschaft je een status in Friesland die vergelijkbaar is met het winnen van de Elfstedentocht. Jan Oostra: "Het is aan ons om het gras van de baan in topconditie te brengen en ons visitekaartje af te geven. We maaien in elk geval dinsdagmorgen voor de wedstrijd. Maar we maken mee dat we in de avond voor de wedstrijd, met al publiek op de tribunes - de verloting van de parturen heeft dan net plaatsgevonden- de millimeters die overdag gegroeid zijn op verzoek van het bestuur er weer afsnijden. We staan dan dus als gemeente in nauw contact met de organisatie. Tenslotte bevinden zich onder de 15 duizend bezoekers vele nationaliteiten en veel Friezen om utens, die speciaal voor deze wedstrijd overvliegen. Als gemeente faciliteren we de organisatie van de PC. Voor ons is het een erezaak om niet alleen een mooie, maar ook een perfect groene grasmat op te leveren, waar de parturen goed op kunnen kaatsen: Groen, vlak en snel!"



De telegraaf, het traditioneel scorebord.

“Een perfecte groene grasmat, waar de parturen goed op kunnen kaatsen”

De Sport

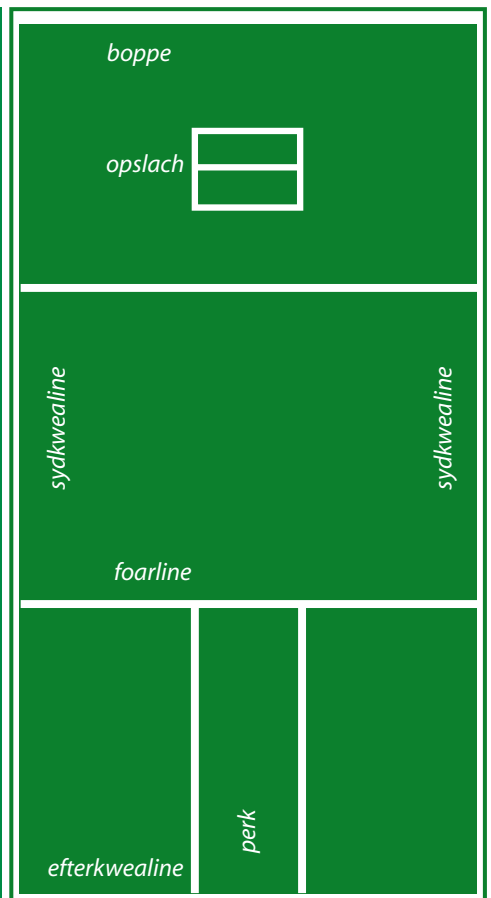
Bekend is dat het Franeker kaatsveld (1630-1684) vooral door de elite en studenten werd gebruikt. Het gewone volk speelde liever (en noodgedwongen) ver buiten de stadsmuren in het open veld de sport, vrij van regels ('placaten') en verordeningen. Tradities zijn er nog steeds. Zo tref je op het speelveld bij de PC bijvoorbeeld nog steeds geen sponsoring aan.

De Kaatsvelden

De Friezen spelen hun sport op een grasveld van 61 meter lang en 32 meter breed, begrensd door een witte kunststoffen lijn van circa 4 centimeter breed. Parallel aan de achterlijn ('eferline', de korte zijde van het veld aan de kant waar de ontvangende partuur is opgesteld) en op 19 meter daarvan ligt over de hele breedte van het veld de voorlijn ('foarline'). Daartussen ligt op 13,5 meter van beide zijlijnen ('kwealinen', 'kwaadlijnen') het 5 meterbrede perk. Op 30 en 32 meter van de voorlijn liggen recht voor het perk twee opslagvakken van eveneens 5 meter breed en 2 meter diep. Het dichtstbijzijnde opslagvak heet de 'foarminstuit', het andere de 'foarbêststuit'. De lijn die het einde van het veld aangeeft wordt de 'boppe' of 'boppeline' genoemd. De hoeken van veld geeft men aan met metalen of kunststoffen hoekpalen van 4 tot 6 meter hoog die door de Friezen de 'kweapeallen' ('kwaadpalen') genoemd worden.

Een kaatswedstrijd

Elke partuur bij kaatsen heeft vier functies. De functies verschillen afhankelijk of men de opslagende of de ontvangende (perk)partij is. Het is de bedoeling dat de kaatsbal met de blote hand in het perk te slaan. Dat geeft een punt. De bal wordt nooit gegooid, altijd geslagen en gekeerd. Zes punten en je hebt een 'eerst'. Dan start de telling opnieuw. Met zes eersten win je partij. De tegenpartij kan tegelijkertijd scoren en net als bij andere balspellen is er sprake van wisseling van de opslag. Bijzonder in dit spel is de strijd om de kaatsen, blokjes die in het veld komen te staan als de bal het veld raakt. Deze kaatsen moeten speciaal weer veroverd worden. Hierbij is het de bedoeling dat een van de partijen scoort door de bal zo ver mogelijk van dat blokje af het speelveld te laten raken. Als de bal niet gekeerd wordt na de stuit, wordt de kaats veroverd. Bij de kaatsport komen nog veel meer zaken kijken, zoals het opslaan, het uitslaan, het over de voorlijn slaan. Meer weten over de spelregels? Kijk dan op de site van de Koninklijke Nederlandse Kaatsbond (KNKB). Of nog beter, bezoek op 29 juli aanstaande Franeker. Daar zal het u duidelijk worden dat Friezen - net als bij vorst- tijdens de Permanente Commissie (PC, zie eerder) pas echt ontdoen!



De belijning van een kaatsveld. Er is dus geen net aanwezig!